Etické aspekty výzkumu v psychologii

Výzkum v psychologii

- výzkum prováděn na živých bytostech
- závěry výzkumu mají dopad na společnost jako celek
- zneužitelnost výsledků výzkumu

Příklad návrhu výzkumu

vyjadřované očekávání učitele:
1) pozitivní
2) negativní
3) neutrální

osobnost studenta

výsledek u zkoušky

Etické problémy výzkumu

- klamání účastníků
- nedobrovolná účast ve výzkumu, nemožnost odstoupit
- chybí informovaný souhlas
- možnost zneužití důvěrných informací
- riziko poškození účastníků
- chybí debriefing
- pochybná vědecká hodnota studie

Regulace výzkumu v psychologii

- zásady pro experimenty s lidskými subjekty – vychází z pravidel pokusů v medicíně
- Norimberský kodex (1947)
- etické kodexy psychologických společností (APA – 1953)
- postupné revize

Norimberský kodex

1. Základní podmínkou provedení experimentu je dobrovolný souhlas pokusné osoby.
2. Pokus by měl přinést plodné výsledky, jež slouží dobru společnosti a jichž nelze dosáhnout jinými metodami či způsoby studia. Pokus by měl mít jasný vytyčený cíl a smysl.
3. Předpokládané výsledky pokusu by měly dostatečně zdůvodnit jeho uskutečnění. Proto je
třeba pokus plánovat a vycházet z výsledků pokusů na zvířatech a ze znalosti přirozeného vývoje nemoci nebo ostatních studovaných problém.
4. Při pokusu je třeba dbát na to, abychom se vyhnuli zbytečnému fyzickému a duševnímu utrpení nebo poškození.

Norimberský kodex

5. Je třeba upustit od pokusů, o nichž se lze předem domnívat, že způsobí smrt nebo poškození s trvalými následky. Výjimkou mohou snad být jen takové pokusy, při nichž experimentující lékaři slouží zároveň jako pokusné osoby.
6. Velikost podstoupeného nebezpečí by nikdy neměla přesáhnout stupeň daný humanitární důležitostí řešeného problému.
7. Je třeba učinit potřebná opatření a zajistit patřičné podmínky na ochranu pokusné osoby proti sebemenší možnosti ublížení na těle, trvalému poškození nebo smrti.
8. Je třeba, aby pokus řídily pouze vědecky kvalifikované osoby. Ve všech stádiích pokusu musí osoby, které jej řídí nebo provádějí, pracovat na vysoké vědecké úrovni a pečlivě.

Norimberský kodex

9. Je třeba, aby v průběhu pokusu měla pokusná osoba možnost žádat ukončení pokusu, jestliže dosáhla takového duševního či fyzického stadia, jež podle jejího názoru nedovoluje pokračovat v pokusu.
10. Vědecký pracovník musí být připraven ukončit pokus v kterékoli fázi, jestliže i přes vynaloženou snahu, nejvyšší zručnost a po důkladném zvážení má důvod se domnívat, že by pokračování v pokusu vedlo k ublížení na těle, trvalému poškození nebo smrti pokusné osoby.

Code of Human Research Ethics (BPS, 2010)

Základní principy:

- respektování autonomie a důstojnosti zúčastněných osob
- vědecká hodnota
- společenská odpovědnost
- maximalizace přínosu a minimalizace škod

Uplatnění etických principů ve výzkumu

Postupy a problematické otázky:

- informovaný souhlas
- zajištění důvěrnosti
- poskytování rad
- klamání
- debriefing
- publikace výsledků výzkumu

Informovaný souhlas

- cíl projektu
- typ shromažďovaných dat
- metoda získání dat
- důvěrnost a anonymita informací
- časové závazky účastníků
- právo odmítnout sdílet informace
- právo odstoupit kdykoli ze studie (bez následků)

Informovaný souhlas

- právo nechat odstranit údaje z databáze
- údaje o všech rizicích spojených s účastí
- údaje o kompenzaci vynaložené námahy a času
- kontakty na výzkumníky a kontrolní orgány
- údaje o debriefingu
- údaje o využití dat a výsledků
- potencionální přínos výzkumu

Důvěrnost informací

- všechny informace brány jako důvěrné, pokud není dohodnuto předem jinak
- znemožnit identifikaci účastníků při publikaci výsledků
- možné narušení práva na důvěrnost sdělení – upozornit předem

Poskytování rad

- někdy intervence součástí výzkumu
- jindy se objeví problém, kterého si účastník nemusí být vědom a který intervenci vyžaduje
- vyžadování pomoci účastníkem – otázka dvojí role a kompetence výzkumníka

Klamání

- zatajení pravého účelu výzkumu
- klamání o pravém účelu výzkumu
- před použitím klamu
  - uvážit alternativní postupy bez klamu
  - poskytnout účastníkům co nejvíce informací v první fázi
  - uvažovat o dopadu zatajení
- odhalit co nejdříve

Debriefing

- důležitý zvláště u výzkumů, kde došlo ke klamání účastníků
- nejen verbální popis situace, ale i zpracování emocí
- není ospravedlněním pro neetické postupy

Publikace výsledků výzkumu

- vědecké podvody:
  - zkreslená data
  - vymyšlená data
  - plagiátorství
  - vícenásobná publikace výsledků
- poskytnutí dat pro ověření
- autorství publikace

Vědecké podvody

Procenta vědců, kteří připouštějí, že se dopustili daného chování v posledních třech letech (N=3247) (Martinson, B.C., Anderson, M. S., de Vries, R. (2005). Scientist Behaving Badly. *Nature, 435, 737-8*)	
Falšování nebo fabrikování vědeckých dat	*0,3*
Nedostatečné přiznání zapojení ve firmách, jejichž produkty jsou založené na výzkumu dané osoby	*0,3*
Vztahy se studenty, subjekty výzkumu nebo klienty, které by mohly být interpretovány jako pochybné	*1,4*
Použití nápadu jiné osoby bez řádného povolení nebo povinného uznání	*1,4*
Neautorizované použití tajných informací ve spojitosti s vlastním výzkumem	*1,7*
Neschopnost prezentovat data, která jsou v rozporu s vlastním předchozím výzkumem	*6,0*
Přehlížení používání špatných dat nebo rozporuplných interpretací dat u jiných vědců	*12,5*
Změna designu, metodologie nebo výsledků studie v reakci na tlak poskytovatele dotace	*15,5*

Citační etika

- vždy uvést zdroj
- poznatky a názory jiných autorů uvádět nezkresleně
- odkazovat i na práce, které jsou v rozporu s našimi závěry
-

Plagiátorství?

- originální práce – nové poznatky, nebyla dosud publikována
- odvozená publikace – shodná data, ale rozšíření interpretace, jiný okruh čtenářů; cituje původní práci!
- nadbytečná publikace – shodná data a interpretace, neodkazuje na původní práci, liší se jen málo; včetně umělého rozčlenění publikace
- duplicitní publikace – shodná práce
- autoplagiát – shodný text, změna názvu nebo pořadí autorů, není odkaz na původní práci
- plagiát - doslovné přebírání textu, který není dán do uvozovek a není řádně odkázán na původní zdroj (včetně konkrétní stránky)
  - přebírání myšlenek, výsledků výzkumu nebo zjištění od jiného autora bez řádného a jednoznačného uvedení jejich zdroje, a to i v případech, kdy je původní text přepsán vlastními slovy anebo je přeložen z cizího jazyka a přepsán vlastními slovy.

Doprovodný manuál ke kanadskému etickému kodexu

- Určení jedinců nebo skupin potenciálně ovlivněných rozhodnutím
- Stanovení eticky relevantních problémů a praktických situací, zájmů, práv a všech dalších významných okolností týkajících se těchto jedinců nebo skupin, včetně systému, v němž by se mohl etický problém projevit
- Úvaha o tom, jak osobní zaujatost, stres, vlastní zájem, atd. mohou ovlivnit průběh experimentu
- Plán pro alternativní uspořádání aktivit či celého projektu
- Analýza bezprostředních, následných a dlouhodobých rizik a na druhé straně výhod vyplývající z každé situace pro jedince či skupiny, které mohou být aktivitami dotčeny

Doprovodný manuál ke kanadskému etickému kodexu

- Volba konkrétního postupu po zvážení všech okolností a existujících principů, hodnot a standardů
- Samotná akce provedená s uplatněním všech etických principů s plnou odpovědností vzhledem k očekávaným výsledkům
- Vyhodnocení průběhu a výsledků proběhlé aktivity
- Převzetí odpovědnosti za výsledek akce, včetně nápravy eventuálních negativních důsledků, nebo přearanžování dalších rozhodovacích procesů, pokud etické problémy nebyly adekvátně vyřešeny
- Přijetí přiměřených a odpovídajících kroků, pokud jsou oprávněné a uskutečnitelné, aby se v budoucnosti předešlo problémům, které se vynořily

Checklist pro etický výzkumný projekt (Patton, 2002)

- How will you explain the purpose of the inquiry and methods to be used in ways that are accurate and understandable to those you are researching?
- Why should the researched participate in your project?
- In what ways, if any, will conducting this research put people at risk? (psychological, legal, political, becoming ostracized by others?)
- What are reasonable promises of confidentiality that can be fully honored?
- What kind of informed consent, if any, is necessary for mutual protection?
- Who will have access to the data? For what purposes?
- How will you and your respondent/s likely be affected by conducting this research?
- Who will be the researcher's confidant and counselor on matters of ethics during a study?
- How hard will you push for data?
- What ethical framework and philosophy informs your work and ensures respect and sensitivity for those you study, beyond whatever may be required by law?